

системи зі створення норм міжнародного права, аналогічної внутрішньодержавній. Це не вказує на неефективність таких норм, а лише означає, що такі норми є надзвичайно специ-

фічними і застосування навіть теорії держави та права до вивчення міжнародно-правових феноменів допустимо лише *mutatis mutandis*.

Література

1. Goldsmith Jack L. The Limits of International Law / Jack L. Goldsmith, Eric Posner. – Oxford University Press, 2005. – 272 p.
2. Henkin L. How Nations Behave: law and Foreign Policy / Louis Henkin. – Columbia University Press, 1979. – 400 p.
3. Лукашук И. И. Источники международного права / И. И. Лукашук. – К., 1966. – 126 с.
4. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
5. Continental Shelf (Libyan Arab Jamahiriya/Malta) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&k=a8&case=68&code=lm&p3=5>.
6. International Court of Justice. North Sea Continental Shelf Cases. Judgment of 20 February 1969. – The Hague, 1969.
7. Даниленко Г. М. Обычай в современном международном праве / Г. М. Даниленко ; отв. ред. А. П. Мовчан. – М. : Наука, 1988. – Ст. 69–74.
8. Degan V. Some objective features in positive international law. Theory of International Law at the threshold of 21st Century / V. Degan. – Kluwer Lar International, 1996. – P. 133–140.
9. Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=4>.

Надійшла до редколегії 12.06.2010

УДК 341.24

О. О. КОПТЄВА,

*консультант відділу європейського права та міжнародної інтеграції
Інституту законодавства Верховної Ради України*

МУЛЬТИЛІНГВІЗМ У ПРАВІ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ

Досліджено явище мультимлінгвізму у праві міжнародних договорів. Окреслено проблеми, які виникають у ситуації багатомовності та можливі шляхи їх подолання.

КОПТЕВА Е. А. МУЛЬТИЛИНГВИЗМ В ПРАВЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ ДОГОВОРОВ

Исследовано явление мультимлингвизма в праве международных договоров. Обозначены проблемы, которые возникают в ситуации многоязычия и возможные способы их преодоления.

KORTUYEVA O. MULTILINGUISM IN THE LAW OF INTERNATIONAL TREATIES

Phenomenon of multilinguism in the law of international treaties is researched. Problems, arising in the situation of multilinguism and possible ways to solve them are outlined.

Актуальність теми. Укладання правових актів різними мовами вказує на високий рівень розвитку міжнародних відносин і наближення до універсальності правового регулювання. Однак концепція мультимлінгвізму або багатомовності не позбавлена недоліків, які на практиці спричиняють виникнення суперечностей і навіть судових спорів. Звідси випливає необхідність комплексного вивчення питання мультимлінгвізму й пошуку шляхів подолання труднощів при укладанні багатомовних міжнародних документів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням теоретичних та практичних питань, пов'язаних з укладанням багатомовних міжнародних документів, свого часу ґрунтовно

займалися, зокрема, В. І. Євінгов, М. Таборі. Однак сьогодні проблема мультимлінгвізму у праві залишається маловивченою, їй присвячені лише окремі публікації іноземних авторів, наприклад Б. Поццо, В. Джакометті.

Метою даної статті є встановлення основних тенденцій та особливостей мультимлінгвізму в сучасному праві міжнародних договорів. На основі визначеної мети ми ставимо такі **завдання**:

- дослідити явище мультимлінгвізму в міжнародному праві у діяльності міжнародних організацій;
- окреслити проблеми, що виникають у зв'язку з укладанням багатомовних договорів;
- визначити шляхи уникнення помилок

при укладанні багатомовних міжнародних договорів.

Глобалізація усіх сфер суспільного життя та інші соціальні перетворення зумовили гостру необхідність в обміні інформацією між різними країнами світу, зокрема у правовій сфері. Немає сумніву, що обмін інформацією залежить від мови як засобу комунікації. Вона дає поштовх для взаємопроникнення культур і поширення суспільного досвіду. Однак існує потреба однакового розуміння концептів та смислів, які у різних мовах виявляються по-різному. Це особливо важливо для мови права, оскільки в кожній країні у ході історичного розвитку, на основі традицій та звичаїв сформувався свій правопорядок, який знаходить вираження засобами мови.

Договірна форма закріплення міжнародних відносин є запорукою стабільності міжнародного правопорядку. Укладаючи міжнародні договори, держава виконує найважливішу функцію суверенного учасника міжнародних відносин – вирішення актуальних проблем міжнародного співтовариства. Мова є засобом міжнародного спілкування та інструментом закріплення волевиявлення сторін договору, тому роль мови у праві міжнародних договорів важко переоцінити.

Оформлення міжнародних договорів відбувається однією або кількома мовами, а у разі необхідності здійснюються офіційні переклади.

Зазвичай укладання двосторонніх договорів здійснюється мовами договірних сторін і в договорі роблять позначку, що тексти договорів юридично рівнозначні, тобто автентичні. Під терміном «автентичність тексту міжнародного договору» розуміють текст, зафіксований сторонами після завершення переговорів, остаточно узгоджений, істинний і такий, що не підлягає змінам [1]. Відповідно до ст. 33 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р., терміни, які вживаються у договорі, мають однакове значення в кожному автентичному тексті [2].

Сторони можуть домовитися, що в разі розбіжностей між текстами, складеними різними мовами, переважну силу матиме текст, укладений однією з мов. Зустрічаються також випадки, коли двосторонні договори укладаються трьома мовами, що пов'язано, перш за все, зі складністю перекладу з однієї мови на іншу, текст третьою мовою при цьому визна-

ється основним¹.

Точність перекладу та відповідність термінології знижує можливість виникнення спорів, які впливають із тлумачення міжнародних договорів. І навпаки, помилки у перекладі, внаслідок яких змінюється значення, звужується чи розширюється сфера застосування положень договору, роблять його юридично невідповідним автентичному тексту, а отже, можливість застосування документа стає сумнівною і може призвести до серйозних наслідків.

Проблема вибору мови в міжнародній юридичній практиці завжди була актуальною. Існує дві протилежні позиції щодо багатомовності: перша – обрати одну мову для міжнародного спілкування та розробки договорів; друга – сприяти всіма можливими засобами збереженню різноманіття мов.

У Європі з часів Середньовіччя і до середини XVIII ст. мовою юридичних документів була латина як мова римського права та католицької церкви. Проте з середини XVIII ст. основною мовою міжнародного права на півтора століття стала французька. Лише після підписання Версальського мирного договору в 1919 р. перевагу почали надавати мовному плюралізму. Статус тієї чи іншої мови визначався особливостями геополітичної ситуації, не в останню чергу прагматичними міркуваннями, а також прагненням змінити дипломатичну практику минулих років.

Розрізняють офіційні та робочі мови міжнародних організацій, однак межі між цими двома поняттями досить розмиті. За загальною практикою, офіційними мовами укладаються та публікуються офіційні документи (протоколи, рішення, заключні акти тощо), робочими – проводиться обговорення й готуються попередні документи.

Сьогодні мови укладання міжнародних договорів визначаються міжнародними організаціями, в межах яких відбувається підписання документів. Використання мов залежить від характеру організації та її представницького складу. Більшість міжнародних організацій сьогодні дотримуються принципу мультилінгвізму.

Зокрема, мультилінгвізм Організації Об'єднаних Націй зумовлений насамперед історією її створення як найбільшої та найвпливовішої організації з підтримки миру та безпеки у світі.

¹ Див. наприклад, Договір між урядами Російської Федерації та Республіки Індія про співробітництво у сфері зв'язку 1998 р.

Як офіційними, так і робочими мовами Організації Об'єднаних Націй, її комітетів та підкомітетів (правило 51 Процедури Генеральної Асамблеї ООН) [3], а також Ради Безпеки ООН (правило 41 Тимчасових правил процедури Ради Безпеки ООН) є англійська, французька, іспанська, китайська, арабська та російська мови [4].

При цьому питання визнання офіційними інших мов, наприклад гінді, португальської, німецької, італійської та японської, які є мовами міжнародних урядових та неурядових організацій, також неодноразово обговорювалося, однак не набуло практичної реалізації. Навпаки, провідна роль англійської мови викликає занепокоєння. У своїх останніх резолюціях ООН закликає дотримуватися рівності всіх шести офіційних мов. Зокрема, у резолюції № 63/306 від 30 вересня 2009 р. Генеральна Асамблея «відзначає величезне значення рівності шести офіційних мов Організації Об'єднаних Націй» [5]. У резолюції ж № 61/266 від 8 червня 2007 р. Генеральна Асамблея ООН ще раз підкреслює «важливість відповідного використання всіх офіційних мов Організації Об'єднаних Націй у діяльності Департаменту суспільної інформації Секретаріату, з метою усунення невідповідності між використанням англійської мови та використанням всіх інших п'яти офіційних мов» [6].

У ЮНЕСКО, яка є спеціалізованою установою ООН, існує дев'ять офіційних мов – англійська, арабська, іспанська, італійська, китайська, португальська, російська, французька та гінді [7]. При цьому будь-яка інша мова може бути визнана офіційною мовою конференції на вимогу зацікавленої держави-члена або держав-членів, але за умови, що подібне звернення стосується не більш ніж однієї мови (ст. 54 Правил процедури Генеральної конференції ЮНЕСКО). Використання офіційних мов регулюється правилом 55 Процедури Генеральної конференції ЮНЕСКО.

Водночас лише шість мов ЮНЕСКО мають статус робочих: англійська, арабська, іспанська, китайська, російська та французька. У тому разі, якщо Генеральна конференція проводиться в країні, державна мова якої не є однією з робочих мов, Виконавча Рада ЮНЕСКО як один із керівних органів цієї організації має право призначити спеціальні заходи для використання цієї мови під час конференції. Делегати можуть виголошувати промову будь-якою мовою, однак самостійно мають забезпечити усний переклад. Також

робочими мовами видається Журнал Генеральної конференції ЮНЕСКО (ст. 50–53 Правил процедури Генеральної конференції ЮНЕСКО) [7].

Відповідно до правила 32 Правил процедури Економічної та Соціальної Ради, офіційними мовами організації є англійська, арабська, іспанська, китайська, російська та французька мови, робочими мовами – англійська, іспанська та французька [8].

Офіційними мовами Міжнародного Суду ООН є англійська та французька. Згідно зі ст. 39 статуту Міжнародного Суду:

1. Якщо сторони згодні на ведення справи французькою мовою, рішення виноситься французькою мовою. Якщо сторони згодні на ведення справи англійською мовою, тоді рішення виноситься англійською мовою.

2. За відсутності домовленості щодо того, яка мова буде використовуватися, кожна сторона може під час судового обговорення користуватися тією мовою, якій вона віддає перевагу, рішення Суду виноситься французькою чи англійською мовою. В такому випадку Суд одночасно визначає, який з двох текстів розглядатиметься як автентичний.

3. Суд зобов'язаний за клопотанням будь-якої зі сторін надати їй право користуватися іншою мовою крім французької чи англійської [9].

Проте ООН та її установи – не єдина організація, в якій існує мультилінгвізм. Зокрема, це явище притаманне більшості міжнародних і міждержавних об'єднань, наприклад НАТО, Раді Європи, Європейському Союзу тощо.

Військово-політичний союз Північноатлантичного договору було утворено 4 квітня 1949 р. у Вашингтоні з ініціативи Сполучених Штатів Америки, і це зумовило те, що офіційними мовами НАТО було визнано англійську та французьку мови. Альянс зазнав декількох хвиль розширення і сьогодні до нього входять дванадцять держав: США, Великобританія, Франція, Бельгія, Нідерланди, Люксембург, Канада, Італія, Португалія, Норвегія, Данія, Ісландія, однак мовний режим організації залишився без змін.

Офіційними мовами Ради Європи є англійська та французька мови (ст. 12 Статуту Ради Європи), і документи готуються цими мовами одночасно [10]. Під час сесій Парламентської асамблеї як робочі мови організації можуть використовуватися німецька, італійська та російська мови. До того ж за певних умов під час обговорень може здійснюватись переклад

й іншими мовами.

Унікальним міжнародним об'єднанням, у якому концепція багатомовності є політичним гаслом і водночас програмою дій, є Європейський Союз. На відміну від інших міжнародних організацій (НАТО, ООН, Ради Європи), у Європейському Союзі набагато більше офіційних мов. Причиною цього є необхідність забезпечення рівного доступу всіх громадян до законодавства ЄС рідною мовою. Крім того, вони повинні мати можливість звертатися до інститутів та органів ЄС зрозумілою їм мовою.

Відповідно до позиції Генерального директорату з перекладів ЄС, «Європейський Союз – об'єднання, яке дуже відрізняється від традиційної міжурядової організації. Законодавство ЄС публікується всіма офіційними мовами держав-членів, оскільки воно є частиною їх національного законодавства і прямо впливає на всіх громадян ЄС. Отже, громадяни та національні суди повинні мати змогу читати та розуміти акти зрозумілою їм мовою» [11].

Після останнього розширення у Європейському Союзі функціонує на рівних засадах *двадцять три офіційні мови*. Французька, німецька, італійська та голландська мови були першими офіційними мовами, а з поступовим приєднанням до Союзу нових держав-членів такого статусу набули англійська, ірландська, данська, грецька, іспанська, португальська, фінська, шведська, естонська, латвійська, литовська, польська, чеська, словацька, угорська, словенська, мальтійська, болгарська та румунська мови.

Тексти правових актів ЄС є автентичними всіма офіційними мовами. Однак на практиці у своїй щоденній діяльності інституції та органи ЄС послуговуються однією чи двома мовами, переважно англійською, французькою та німецькою як мовами міжнародного спілкування.

Існування значної кількості офіційних мов у Європейському Союзі викликає багато питань і створює правову непевність, перетворюючи об'єднання на вавилонську вежу. По-

перше, існує проблема перекладу документів з оригінальних текстів, 72,5 % яких (за даними на 2008 р.) публікується англійською мовою, 11,8 % – французькою, 2,7 % – німецькою, 13 % – іншими мовами [11]. Під час перекладу виникають лінгвістичні помилки, які впливають на ідентичність значення правових термінів і труднощі в застосуванні правових норм, що призводить до виникнення правових наслідків. Крім того, різні правові традиції держав-членів зумовлюють ситуацію, коли один і той самий термін може мати різний правовий зміст.

Незважаючи на численні резолюції, які підкреслюють значення мовного режиму, на практиці не завжди можливо забезпечити багатомовне обслуговування на високому рівні. Питання полягає в тому, як знайти шлях до збереження правової достовірності з дотриманням принципів демократії та відкритості.

Одним із можливих варіантів є обмеження кількості автентичних текстів і одночасне збереження практики здійснення перекладів всіма іншими мовами. Однак тоді постає питання про те, тексти якими мовами слід вважати автентичними. Логічно було б обрати автентичною мову, якою із самого початку складається текст договору. І хоча будь-який вибір не буде вважатися цілком справедливим, він може допомогти вирішити більшість питань.

Висновки. Проблема мультилінгвізму в міжнародному праві – досить складна і хвилює багатьох правників, лінгвістів, теоретиків і практиків перекладу, а також службовців – як державних, так і міжнародних. Пропонують різні варіанти вирішення проблем, пов'язаних із багатомовністю. Однак найважливіше – пам'ятати про те, що різноманіття мов дозволяє міжнародним організаціям виконувати завдання, поставлені перед ними, і водночас є джерелом загального культурного збагачення та глибшого взаєморозуміння між державами.

Література

1. Юридична енциклопедія : в 6 т. Т. 1 / [редкол. Ю. С. Шемшученко та ін.]. – К. : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2003. – С. 22.
2. Венская конвенция о праве международных договоров [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.un.org/russian/document/convents/chroncon1960.htm>.
3. Правила процедуры Генеральной Ассамблеи Организации Объединенных Наций [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.un.org/russian/ga/garules/1.shtml>.
4. Временные правила процедуры Совета Безопасности Организации Объединенных Наций [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.un.org/russian/basic/mainorg/scrules.htm>.
5. Резолюция Генеральной Ассамблеи ООН № 63/306 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N09/506/36/PDF/N0950636.pdf?OpenElement>.

6. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 61/266 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://daccess-dds-y.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/510/35/PDF/N0651035.pdf?OpenElement>.
7. Правила процедури Генеральної конференції ЮНЕСКО [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/russian/document/rules/unesco.pdf>.
8. Правила процедури Економічного і Соціального Ради Організації Об'єднаних Націй [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/russian/basic/mainorg/ecosocrules>.
9. Статут Міжнародного Суду ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/ru/icj/statut.shtml>.
10. Statute of the Council of Europe and Statutory Resolutions [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/001.htm>.
11. Translating for a Multilingual Community [Електронний ресурс] / European Commission. Directorate General for Translation of the European Commission. – European Communities, 2009. – 24 p. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/dgs/translation/publications/brochures/translating_eu_brochure_en.pdf.

Надійшла до редколегії 25.05.2010

УДК 347.91(477)

О. С. ПОГРЕБНЯК,

*ад'юнкта кафедри цивільного права та процесу
Харківського національного університету внутрішніх справ*

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ОСІБ ІЗ ПСИХІЧНИМИ РОЗЛАДАМИ

Розглянуто міжнародно-правові стандарти захисту прав осіб з психічними розладами. На думку автора, такими стандартами є: право на фізичне і психічне здоров'я, вимоги до встановлення діагнозу психічного розладу, законність затримання психічно хворого, відповідно до процедури, встановленої законом, право на звернення до суду.

ПОГРЕБНЯК О. С. МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВЫЕ СТАНДАРТЫ В СФЕРЕ ЗАЩИТЫ ПРАВ ЛИЦ С ПСИХИЧЕСКИМИ РАССТРОЙСТВАМИ

Рассмотрены международно-правовые стандарты в сфере защиты прав лиц с психическими расстройствами. Автор считает, что таковыми стандартами являются: право на физическое и психическое здоровье, требования к установлению диагноза психического расстройства, законность задержания психически больного, в соответствии с процедурой, установленной законом, право на обращение в суд.

POGREBNIAK O. INTERNATIONAL AND LEGAL STANDARDS IN THE SPHERE OF PEOPLE WITH MENTAL INSANITY RIGHTS' PROTECTION

International and legal standards in the sphere of people with mental insanity rights' protection are considered. The author believes that these standards are the right on physical and mental health, demands to establish the diagnosis of mental insanity, legality of mentally ill person's detention according to the procedure established by the law, the right on reference to the court.

На сучасному етапі розвитку світової спільноти проблема прав і свобод є домінуючою. У цьому напрямку прийнято ряд міжнародних нормативно-правових актів, котрі визначають людину найвищою соціальною цінністю суспільства, а належне забезпечення її прав і свобод – головним обов'язком демократичної держави [1]. У зв'язку з цим важливим є звернення до міжнародних документів, у яких закріплені певні стандарти захисту прав людини, зокрема щодо осіб з психічними розладами. **Завдання** нашого дослідження полягає у визначенні основних міжнародних стандартів захисту прав осіб із психічними розладами.

В Україні дослідження проблеми захисту

прав осіб із психічними розладами займалися М. Ясинок [2; 3], А. Мезенцев [4], Н. Шахман [5], О. Шершель [6], однак у даних роботах увага здебільшого приділялась окремим питанням процедури надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку і не розглядалась проблема комплексно, зокрема в аспекті відповідності національного законодавства міжнародним стандартам захисту прав осіб із психічними розладами.

Загальновизнані принципи і норми міжнародного права, а також договори між державами (двосторонні і багатосторонні) визнаються конституціями, законами і звичаями держав – членів світового співтовариства,